

לאור הדברים הללו כיצד יתכן לומר כי יעקב ויוסף עסקו בדיוק בסוגיה זו שממנה נלמד חומר הענין ללוות את הזולת בדרכו, ויעקב אבינו לא קיים מצוה זו?

על שאלה זו עומד החיד"א (פני דוד ויגש אות ג) ומתריך בשם הדרוש שמואל (פרשת בשלח), יעקב אבינו ליווה את על דעת שילך לשכם, ובפועל יוסף לא מצא את אחיו בשכם והמלאך גבריאאל אמר לו שהם נסעו לדותן, ויוסף הלך בעקבותיהם, ושם היתה מכירת יוסף, וסגולת השמירה של הליווי היא רק עד שכם, אולם כשיוסף שינה והלך לדותן לא היתה לו עוד שמירה זו.

ובדרך אחרת אומר החיד"א (שם) בשם משחת קודש (ספרו של בעל המעבר יבק שלצערנו נשאר בכתב יד), המביא את סדר הליווי שיעקב ליווה את יוסף, והוסיף המעבר יבק שבזכות סדר זה ניצל מאחיו, והם לא הצליחו להורגו.

החיד"א אף מוסיף שבכך הוכיח יוסף ליעקב שהוא עדיין חי ע"י הסימן של עגלה ערופה, לא היה זה רק סימן טכני שאני זוכר מידע שרק אני אמור לדעת, היה כאן משהו עמוק יותר, יוסף שלח לאביו את המסר, כיצד חושב הנך שנהרגתי, והרי אתה הוא שלמדת אותי בפרשת עגלה ערופה שאם אדם מלווה את חברו יש לו סגולה ושמירה ולא יכול לקרות לו רעה בדרך, ואכן לכן ניצלתי – ואני מלך במצרים המחכה לבואך.

כמו כן הזוהר הקדוש (פרשת וירא דף קד:) מבאר שהשמירה עובדת בכך שאדם המלווה את חברו בדרך גורם לכך שהשכינה הקדושה מתחברת לחברו, ומגינה אליו.

לפי זה יש לומר, כשיהודי מלווה את חברו מביא עמו את השכינה שתגן ותשמור עליו. אולם כשגוי טמא מלווה – הרי ששולח מלאך טמא שמזיק. ואם כן, כאשר פרעה ליווה את ישראל בשלחם, הרי בזה חיבר אותם אל מלאך טמא ומזיק, ולכן צעקו ישראל "ויהי" – לשון צער.

ומשום כך "ולא נחם אלקים דרך ארץ פלישתים כי קרוב הוא", כי מצינו בזה"ק (פר' תזריע דף מה.) עה"פ "וַיִּקְחֶם וַיַּעֲבְרֶם אֶת הַנַּחַל וַיַּעֲבְרֶם אֶת אֲשֶׁר לוֹ וַיּוֹתֵר יַעֲקֹב לְבָדוֹ" שהקשה: מדוע רצה יעקב להעבירם בנחל בלילה, אלא ראה את המקטרג הולך בין המחנות שלו, אמר אעביר אותם לצד השני של הנהר אולי לא ימצא ערבוביא. מה ראה? ראה שלהבת אש לֹהֲטֶת, הוֹלֶקֶת וְטֹסָה בֵּין מַחֲנֹתָיו. אָמַר יַעֲקֹב, מוֹטֵב לְנִסְעַ מִפְּאֵן, וְהִנְהָר מִפְּסִיק בֵּינֵינוּ, וְלֹא תִמָּצֵא עֲרֻבּוּיָהּ.

וכן מצינו בזוהר הקדוש (פרשת ויקהל דף קצו:) שמביא, שבשעה שמוציאים את המת מביתו לבית הקברות, מלאך המות נמצא בין הנשים, כי כך דרכו מיום שפיתה את חוהש בשבילה נגרם מיתה לעולם. ולכן יש לו רשות להמית את האנשים קודם זמנם.

וכתב בספר דמשק אליעזר, מטעם זה יש למנוע מנשים ללכת ללוות את המת.

עד שרבי אלעזר אומר לאביו רבי שמעון, שאולי עדיף להימנע ולא ללוות את המת כדי שלא יתחייב בנפשו?

השיב לו רבי שמעון: לא, כי האדם ששומר את עצמו זוכה לאריכות ימים וכל שכן שיזכה לעלמא דאתי.

וכתב בשולחן ערוך הרב (הלכות שמירת הגוף סעיף י'). ואם פגע מה תקנתו? ידלג ממקומו ארבע אמות, ואם יש נהר יעבירונו.

ומבואר, שכאשר עובר מעל נהר, אין בכך מלאך המות לעבור יחד עמו וניצל. ויש להביא מקור לזה מדברי הזוהר הקדוש בעניינו של יעקב אבינו שעבר מטעם זה את הנהר.

ומכיון שפרעה ליווה את ישראל, וממילא נשלח עמהם מלאך טמא היכול להזיקם, לכן הוצרכו ישראל ללכת לכיוון ים סוף ולעבור את הים לבל יעבור עמם.

כיצד משה הכהן נטמא ליוסף?

נאמר בפרשה (י"ג, י"ט): "ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל". ושנינו (סוטה ט:): "מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה, משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו, שנאמר 'ויקח משה את עצמות יוסף עמו', וכן אמרו ז"ל (שם כ:; נזיר מה.): "תניא, טמא מת מותר ליכנס למחנה לוויה, ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפילו מת עצמו, שנאמר 'ויקח משה את עצמות יוסף עמו' - עמו במחיצתו". והנה יש שיטה בזבחים (קב.) שמשה רבינו כהן היה, ולא נפסקה ממנו כהונה עד יום מותו, ואם כן היאך נתעסק בו, הלא נטמא במגע, וכן איך היה במחיצתו, שבוודאי היה בזה משום טומאת אהל.

הקשה החיד"א ז"ע בספרו 'פני דוד' (בשלח א, בשם ספר 'אמרי נועם' עה"ת מבעלי התוס'), וז"ל: "ואם תאמר, איך לא היו [עצמות השבטים] מטמאין?"

והביא בזה ב' תירוצים. האחד: וי"ל, שצדיקים אינם מטמאין במיתתן" (מובא גם ב'דבש לפי' מערכת א' אות כ"א).

יסוד זה שצדיקים אינם מטמאים במיתתם, הוא שיטת רבינו חיים כהן המובא בתוס' (כתובות קג: ד"ה אותו). והחיד"א האריך בזה (שם) והעיר דאם כן היאך הוכיחו בגמרא שטמא מת מותר ליכנס למחנה לוויה ממה שנאמר "ויקח משה את עצמות יוסף עמו" - "עמו במחיצתו", והאם עצמות יוסף אינם מטמאים ומה שייך ללמוד מזה לשאר טמא מת.

וכתב, שעיקר ההוכחה הוא ממה שהשמיענו התורה: "עמו במחיצתו", וכלפי עצמות יוסף אין בזה שום רבותא – מאחר שאינם מטמאים, ואם אינו ענין לזה תנהו ענין – להשמיענו בשאר טמא מת שמותר להכנס למחנה לוויה.

ישנה תמיהה נוספת בזה, כלפי יוסף הצדיק עצמו, כי מצינו שהזכירו רבותינו ז"ל דין טומאה בעצמות יוסף, כדאיתא (סוכה כה.): "תניא, 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם' וגו' (במדבר ט, ו), אותם אנשים מי היו, נושאי ארונו של יוסף היו, דברי רבי יוסי הגלילי...". מפורש יוצא שהיה דין טומאה על עצמות יוסף.

עוד תירץ החיד"א: "א: ז"ל: "אי נמי, שמשה לא לקחם, אלא, כל המסייע חברו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה בעצמו". [ודן החיד"א בדבריו, כי בפשטות נראה מלשון הפסוק שמשה רבינו בעצמו לקח את עצמות יוסף].

בספר 'לב אריה' (עה"ת פר' ואתחנן אות יח) כתב בזה, שיוסף הצדיק היה בגדר מת מצוה, כי כל ישראל פנו אל בית מצרים, וכדברי חז"ל (סוטה יג.): "בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו, שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצוות", ולכן שפיר היה יכול להתעסק בארונו של יוסף, כי גם לכהן גדול מותר להיטמא למת מצוה.

"ויקח שש מאות רכב בחור".

בכתבי ה'מהר"ם שיף' נמצא כתוב: "ויקח שש, מאות רכב, בחור!"

עמלו בני ביתו ותלמידי חכמים רבים לפענח את כוונתו של גאון ישראל, ולא עלתה בידם, עד שלבסוף נכנסו אל הרב ושאלוהו מה כוונתו.

הסביר הרב: ויקח שש - אם נפחית את הסכום שש, מאות - מהמילה 'רכב', שהיא בגימטריא 222, כלומר 222 פחות שש יישאר בחו"ר גימטריא 216!

שבת שירה:

כתב בספר רמתיים צופים (על תנא דבי אליהו, כז, א) והועד על בעל חידושי הר"ם: שהיה רוקד ממש בקבלת שבת זו בשמחה רבה, מה שלא היה דרכו בכל השנה.

כתב הרה"ק מטריסק בספרו מגן אברהם, בעת קריאת השירה, מתעטר המלך בכתר מלכות ממלא משאלות בני ישראל לטובה: פתח ואמר, שבת זו נקרא 'שבת שירה' ע"ש שקוראין בו שירת הים. והשירה נכתבת אריח על גבי לבניה. שראשי תיבות מזה גימטריא ק"ד, וק"ף דל"ת מלא בגימטריא כמנין כתר, שעל ידי השירה נתגלה כתר מלכותו יתברך בעולם, שאז בעת השירה עלה ונתעלה עד הכתר העליון.

וכמו כן בכל שנה ושנה, בעת שקוראים השירה, נתגלה הכתר מלכות, וכשהמלך מעטר עצמו בכתר מלכותו, הוא נותן הנחה למדינות, ובפרט במלך מלכי המלכים הקב"ה שכשמעטר עצמו בכתר מלכותו, בודאי יתן הנחה לישראל, וימלא משאלות בני ישראל בכל השפעות טובות והברכות בכללות ובפרטיות, ברוחניות ובגשמיות, בני חיי ומזוני ורפואה בקרב בני ישראל אמן.

"וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים".

פירש רש"י: וחמושים מזוינים.

ויש להבין מה בא הפסוק ללמדנו בזה, מאי איכפת לן אם עלו מצויידיים בכלי נשק או לא? עוד יש להבין, למה אכן לא השתמשו בכלי החימוש שלהם בעמדם על הים, בכדי להילחם במצרים, והרי ידעינן שאין הקב"ה עושה ניסים בחינם, ולשם מה קרע את הים וניער את פרעה, בעוד שיכלו ישראל להרגם בדרך מלחמה?

אומר החתם סופר, מוסר גדול לימדנו הכתוב בזה, שאף שלכאורה יכלו לנצחם בכלים שבידיהם, אינו מדרך המוסר שהם יהרגו את המצרים בעצמם, שכן "בירא דשתית מיא מיניה לא תישדי ביה קלא", - בור ששתית ממנו מים אל תשליך לשם אבן, ואחרי שהתגוררו במצרים כ"כ הרבה שנים, מצד הכרת הטוב, עדיף לשנות את הטבע, ולקרוע את הים בשביל שלא ילחמו ישראל בעצמם במצריים.

כדי להשמיענו נקודת מוסר זו הדגיש הכתוב "וחמושים עלו ישראל", שתדע שאע"פ שעלו חמושים בכלי מלחמה, עדיף לשנות את הטבע ושלא לפגוע במיטיב לך.

ואם נשים לב בכל ההיסטוריה היהודית, עם ישראל נלחמו רק בהיותם בארץ ישראל בימי היוונים שכבשו את ארץ ישראל, אבל לא בבל ולא בפרס, כי מדין הכרת הטוב אינך יכול להילחם במי שנותן לך חלקת אדמה, גם אם הוא פוגע בך.

בדומה לזה, ישנו תירוץ שמובא בשו"ת 'יד חנוך' (סי' נא), שמה שהתעסק משה רבינו בעצמות יוסף הוא משום שיוסף הצדיק היה לו דין נשיא, ונשיא שמת דינו כמת מצוה, כמו שהאריך הרמב"ן ב'תורת האדם' (אות לה) בדיני מת מצוה, שכשמצאו מת בדרך היהוה מת מצוה ואסור לכהן להניחו, ואם יש ישראלים קרובים למקום ההוא, קורא אותם והם עונין לו ובאין לקברו ואין זה מת מצוה, ואם עדיין צריכים לו מטמא הכהן עמהם, ואם מת זה היה אדם חשוב ביותר, כגון הנשיא וכי"ב אדם גדול, שאין לו שיעור בקבורה וכבודו בכל אדם שיטמאו לו הכל, מטמא לו הכהן עם כולם.

בספר 'אש דת' להגר"ח אלפאנדרי זצ"ל (פר' חקת) כתב לתרץ, כי אם אמנם שמשה רבינו כהן היה, אך כיון שהיה קודם מתן תורה, עדיין לא החמיר על עצמו בדין זה, והגם שבודאי היה מקיים כל התורה כולה קודם שניתנה, כמו האבות הקדושים, אכן בדין זה ודאי לא החמיר על עצמו, שהרי בלי ארונו של יוסף לא היו בני ישראל יכולים לצאת ממצרים, כמו שמסופר במדרש (דב"ר יא, ז) בארוכה: "בשעה שירד למצרים והגיע גאולתן של ישראל, כל ישראל היו עסוקים בכסף וזהב ומשה היה מסבב את העיר ויגע שלשה ימים ושלשה לילות למצוא ארונו של יוסף, שלא היו יכולים לצאת ממצרים חוץ מיוסף, למה, שכך נשבע להן בשבועה לפני מותו... וכן אמרו לפרעה רצונך שלא תצא אומה זו מכאן לעולם העצמות של יוסף, אם לא ימצאו אותן עד עולם אינם יכולים לצאת, מיד עמד משה על שפת הנחל ואמר יוסף יוסף אתה ידעת היאך נשבעת לישראל (בראשית ג, כה) 'פקוד יפקוד אלקים' אתכם תן כבוד לאלקי ישראל ואל תעכב גאולתן של ישראל...", ואילו היה משה רבינו מחמיר על עצמו לקיים מצוה זו קודם שניתנה, הרי זו חומרא דאתי לידי קולא, כי בכח חומרתו היה נמנע יציאת מצרים וקבלת שאר כל התורה כולה, ולכן לא החמיר על עצמו.

ונראה לתרץ שאלה זו, על פי מה שהקשה בתוס' שאנץ (סוטה יג): וכי דרכו של מת להלך עם השכינה? וכתב: בשם המדרש ששמו עצמות יוסף בתוך עור של כבש ונכנסה בו באותו עור רוח חיים, והיינו דכתיב (תהלים פ, ב) "נוהג כצאן יוסף".

וכ"כ בפירוש בעלי התוספות, "שכרך משה עצמות יוסף בעור של גדי וכתב עליו שם המפורש והיה מהלך בעצמו, והיינו דכתיב 'נוהג כצאן יוסף', ובארון של יוסף מונחים כל עצמות השבטים".

וכ"כ החזקוני (ויחי נ', י"ג) "ואין להקשות איך נשא משה ארונו של יוסף, שהרי הוא נשא את עצמו כדכתיב 'נוהג כצאן יוסף' ולא שמשה נשאו".

לפי זה מתורצת השאלה, משה רבינו היה כהן אולם הוא לא נטמא מיוסף, כי הוא כלל לא נגע בו, כיון שיוסף הלך לבדו בדרך ניסית. אולם עצמותיהם של שאר השבטים שגם הם היו בארונו של יוסף, לא היה בהם נס זה, וכשנשאו את ארונו של יוסף נטמאו מעצמות השבטים. ולכן מצינו במסכת סוכה שנושאי ארונו של יוסף היו טמאי מתים ולא יכלו לקיים מצות הפסח.